

О. С. Шевчук,

магістрант

Науковий керівник: д.ф.н., проф. О. С. Чирков

Жанрові особливості драми Б. Брехта

"Матінка Кураж та її діти"

Теоретики літератури відзначають два жанрові типи драми. Перший з них — це "арістотелівська" або "закрита" драма. Вона розкриває характери персонажів через їхні вчинки. Такій драмі притаманна фабульна будова з необхідними при цьому атрибутами — зав'язкою, розвитком дії, кульмінацією та розв'язкою. У цьому типі драми зберігається хронологія подій і вчинків героїв на відносно обмеженому просторі [2]. Генетичні витоки такої драми криються у творчості античних письменників (Еврипід, Софокл). Свого піку вона досягла в добу класицизму (Корнель, Расін), не зникла в епоху Просвітництва (Шиллер, Лессінг), розвивалася в літературі XIX століття (Гюго, Байрон, Островський). Існує вона й у сучасній драматургії.

Іншим жанровим типом драми є так звана "неарістотелівська" або "відкрита" драма. В її основу покладено синтетичне художнє мислення, коли до драматичного роду активно проникають епічні чи ліричні елементи, створюючи враження міжродової дифузії.

Історичні хроніки — загальноприйнятий термін для позначення п'єс на сюжети з вітчизняної історії В. Шекспіра,

його старших сучасників, так званих університетських умів, Дж. Піля, Р. Гріна, К. Марло, або наступників – Г. Четла, Д. Форда, Т. Деккера й ряду анонімних історичних драм "єлизаветинського" театру. Проте лише творчість В. Шекспіра пов'язують із зародженням і становленням жанру [3: 215].

Саме поняття "історичні хроніки" є недосконалим. Зрозуміло, що в їх основі лежать історичні (дійсні, "документальні") події, а "хронікальність" означає як виклад цих подій у часовій послідовності, так і те, що "організуючою силою сюжету є сама хода часу, якій підвладні дія та долі героїв". Але, поза цим, під таке визначення підпадає будь-який твір, у якому послідовно розгортається історія суспільно значущих подій за певний відтинок часу. Тому як узагальнене поняття для створених на основі історичних джерел драматичних творів, що постали на межі епосу та драми, було запропоновано термін "історична драматична хроніка" або "історична драма-хроніка" [3: 215].

У сучасному літературознавстві окреслилося кілька підходів до визначення жанрових особливостей історичних драматичних хронік [3: 215]. Так, Ю. Шведов до жанру драматичних хронік зараховує п'єси на сюжети з вітчизняної історії, у яких автор, не змінюючи порівняно з джерелами долі головних історичних осіб, намагається засобами драматургії відтворити й пояснити достовірні події історії. Він не володіє такою свободою в переосмисленні історичних фактів, як, наприклад, у трагедіях, але за ним залишається право і на вибір теми, і на художній домисел, і на перегруповання подій,

і на самотійне психологічне трактування вчинків героїв [6: 10].

На думку Д. Наливайка, визначальними рисами історичних хронік є, насамперед, їх насиченість політичною проблематикою, чітко окреслений "державно-історичний" сюжет і, по-друге, обмеженість автора у поводженні з фактами, які не допускають значних відхилень від реальних історичних подій [5: 506].

Естетичні засади історичних драматичних хронік були переосмислені у ХХ столітті Б. Брехтом. Тому зазвичай "хроніки" й поділяють на два типи: шекспірівський і брехтівський, кожен із яких відзначається рядом специфічних ознак. Зокрема, в "хроніці" "Матінка Кураж та її діти" історія подається насамперед як алегорія, притча, набуває параболічного характеру.

Таким чином, жанр, що зародився в англійській літературі кінця XVI – початку XVII століть, протягом своєї еволюції зазнав вагомих змін, набув якісно нових рис, особливо у драматургії ХХ століття, пройшов шлях від епізованої драми до драми епічної, що дало підстави О. Чиркову розглядати окремо хроніки шекспірівського та брехтівського типу і навіть драматичну хроніку-алегорію як своєрідну жанрову одиницю у межах уже епічної драматургії [7: 66]. Крім того, одночасно з еволюцією жанру відбувався й цілком логічний процес трансформації літературознавчого терміна, зміщення його сутнісного начала [4: 177].

Сутність "епічного театру" стає особливо зрозумілою у зв'язку з "Матінкою Кураж". Теоретичне коментування

поєднується в п'єсі з нещадною у своїй послідовності реалістичною манерою. Б. Брехт вважає, що саме реалізм – найбільш надійний шлях дії. Тому в "Матінці Кураж" настільки послідовне і витримане навіть в дрібних деталях "справжнє" обличчя життя. Але слід мати на увазі двоплановість цієї п'єси – естетичний зміст характерів, тобто відтворення життя, де добро і зло змішані, незалежно від наших бажань, і голос самого Б. Брехта, який не задоволений подібною картиною, намагається затвердити добро.

Позиція Б. Брехта безпосередньо виявляється в зонгах. Крім того, як це витікає з режисерських вказівок Б. Брехта до п'єси, драматург надає театрам широкі можливості для демонстрації авторської думки за допомогою різних видів "очуження" (фотографії, кінопроекції, безпосереднього звернення акторів до глядачів).

Театр Б. Брехта передбачає не співчуття глядача відчуттям персонажа, а здивування й цікавість, бажання стежити за авторською думкою. З цією метою Б. Брехт вимагає постійного порушення натуралістичної ілюзії. Він вводить прийом, названий "ефектом очуження" (V-ефект), який є одним із найяскравіших теоретичних відкриттів ХХ століття.

У статті "Короткий опис нової техніки акторського мистецтва, що викликає так званий ефект очуження" (1940) Б. Брехт писав: "Головна перевага епічного театру з його ефектом очуження, єдина мета якого – відображення світу, що має бути змінений, це – його природність, його земний

характер і його відмова від будь-якої містики, котра з давніх-давен властива звичайному театрові" [1].

Література

1. Брехт. Б. Краткое описание новой техники актерской игры, вызывающей так называемый "эффект очуждения" / Б. Брехт; пер. с нем. Е. Эткинда. – Режим доступа: http://lib.ru/INPROZ/BREHT/breht5_2_1.txt
2. Генезис і родові ознаки драми. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/criticism/drama.html>
3. Закалюжний Л. В. Жанр історичної драми-хроніки та його змістове наповнення / Л. В. Закалюжний // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 22. – С. 215-217.
4. Закалюжний Л. В. Історична драма-хроніка: до проблеми зміщення сутнісного начала терміна / Л. В. Закалюжний // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 26. – С. 177-179.
5. Наливайко Д. Історичні хроніки Шекспіра / Д. Наливайко // Вільям Шекспір. Твори в шести томах. – К.: Дніпро, 1984. – Т.1. – С.502-507.
6. Шведов Ю. Исторические хроники Шекспира / Ю. Шведов. – М.: Издательство Московского университета, 1964. – 308 с.
7. Чирков А. С. Эпическая драма (проблемы теории и поэтики) / А. С. Чирков. – К.: Вища школа, 1988. – 160 с.